

кушње наше увиђаюности, наше љубави према отаџбини и народу, и развијемо ли се у аграрном питању, туђи ће црви расточити наше стабло.

Конечно узмимо сви на ум, да се отезањем аграрног питања пружа влади политичко средство да нас цијепа и заваја и да нас у нашем економском развоју спутава.

Г. В.

Старовлашки премцијури.

Консервативни дух турске управе сачувао је многу старинску институцију, коју је затекли турска војничка инвазија. Шта је год могло послужити управи остављено је у стању, у коме је затечено. Тако су многи хришћански крајеви остављени слободни од мјешања нижих органа турске управе у њихове унутарње послове. У своме дјелу: „Турско царство пред српски устанак“ изнио је госп. Стојан Поваковић много хришћанских аутономија, које су постојале поред турске управе. Таквих аутономних области било је и у српском земљама на више мјеста, али је до сада мало тога испитано. Народна традиција у Босни сачувала је спомен на пређашње аутономије на неколико мјеста. По традицији се зна, да је имало аутономију Ратково у кључком котару, или како се прије звало Змијање*); зна се за слободу Тимара, Ивањске и Челинца у бањалучком котару. Сва је прилика, да је била слободна Милан-Кнежина у котор-варошком и Семберија у бијелинском котару.

Када би се испитале исправе на турском језику нашло би се и више тога, нашло би се у њима писмене потврде за народну традицију и објаснило би се колика је и каква је била аутономија појединијех крајева.

Имао сам срећу наћи два турска документа — берата — који говоре о слободним кнезовима у области Старог Влаха. Документи се налазе у архиви старе срп.-православне цркве у Сарајеву. Издани су премићурима старовлашког села Луњевица.

На почетку берата стоје туре. У тури старијега берата чита се име султана Ибрахима, а у другој султана Махмуда.

Пријевод старијега берата гласи:

Узор писања високога царскога знака овај је:

Узор наиба старовлашки кадија — наиб, или господин Ахмед — повећало му се знање — сада је поднио коме двору представку.

*) Змијање се звао некада већи крај од Раткова, али се по свој прилици врелом сужавао онано, како су поједини дијелови губили своје слободе.

Зимија Новак, син Ђурин, из села Љушевца у кадилуку Старога Влаха, премићур са царскијем бератом, који је био стар-јешника (мутесариф), умро је. Пошто је премићурска служба остала упражњена и пошто за то мјесто има законити син Радојница, син Новаков, зимија, способан за споменуту службу, са молбом је предложио наоб, да се овај именује на покојничково мјесто и да му се изда високи берат.

С тога, док је споменути Зимија донета покојничков законити син и ако је уведен у тафтер, није ничија раја и (његово право) није пријорно, издао сам заповијед, да буде премићур на мјесто споменутога свога покојнога оца и дао сам овај царски берат и наредно, да споменути Зимија иде и да буде премићур на мјесто споменутога свога покојнога оца по обичају, што је остало од старине, и по закону (канун) и да врши службу (хизмет).

Докле год не учини кривице нека је споменути Зимија ослобођен од двамеских авариза и других тешких данака (тејалиф урфије) и тегота (шакке) на исти начин, као што су за своје службе били ослобођени и други, који су прије били премићури, и у његову премићурству и слободи нека га нико не тјера, нити га напада, и нека му не смета и не чини му тешкоћа.

Тако нека се зна и нека се високом знаку вјерује.

Писано 24. дана мјесеца шевала, године 1050. (27. јануара 1640.) у Костантинији.

Други берат гласи:

Урок писању високога царскога знака овај је:

Пошто се десила светковина ступања на пријесто заједно са мајим рођенданом издан је ферман, да се обнове сви берати.

Зимија Петар, син Радојичин, премићур са царским бератом, становник села Љушевца у кадилуку Старога Влаха, донио је моме двору стари берат, што га има, молећи да му се обнови.

С тога, пошто је сада премићур, заповједно сам да буде премићур по пређашњем начину и на ново сам дао овај царски берат и наредно сам нека споменути Зимија иде и буде премићур по пређашњем начину и да врши службу (хизмет).

Докле год не учини кривице нека је споменути Зимија ослобођен од авариза, као што су за своје службе били (милостиво) ослобођени и други, који су на исти начин били премићури, и његову премићурству и слободи ни од чије стране нека не буде сметње и тешкоће, нити да га тјерају и нападају.

Тако нека се зна и нека се високоме знаку вјерује.

Писано 20. дана мјесеца мухарема године 1061. (1. јануар

Из берата се не може видјети ко су и шта су премићури. Ријеч је поријекла латинског, а у турски је језик прешла сигурно из грчког. Турци се ише *محرور* — премићур. Хамер^{*)} чита ријеч *перемекур*, али ће бити тачније читати је премићур или премикијур. Да је Турци нијесу примили од Грка, него од Срба види се најбоље по томе, што је та ријеч у Душанову законнику^{**}) са свим иста. Мислим, да је ни Срби нијесу примили од Грка, него од Влаха, који су живјели у српским земљама. С тога и држим, да није исправно мишљење госп. Понаковића, да се назив премићур налази само у крајевима, који су били грчким земљама. Стари Влах је далеко од грчких земља и грчког утјецаја, па ипак се тамо знало за премићуре. Мени се чини, да је ријеч била у употреби у овим крајевима, гдје су били влашка насеља и да је од Влаха прешла Србима.

Душанов законик спомиње премићуре у својству сеоских (или калушкијех) старјешина, а по Хамеру су они ковеници, са дужношћу помагати закупцима пореза и хватати бјегунце. Опортуни су од харача, испенде и свију данака на баштину, што им је дато на уживање. Ово још не значи, да премићури под турском управом нијесу били старјешине, као у Душаново доба.

Из берата се не види каква је била дужност старовласних премићура, јер се сумарно спомиње само њихова служба — *хивмет*. За то се не може ни знати, да ли су имали онакве дужности као Хамерови премићури из видинске области.

За те непознате дужности били су старовласки премићури награђени опроротајем од оних пореза и терета, које не тражи *иеријат* и који се зову *текјалифи урфије*, *аваријадиваније* и *шакке*. Ти су порези нарочити *намети* и *терети*, која су установљени калуном. И ови *намети* и *терети* су у бератима наведена сумарно, па се не види какви су и како се зову специјално. Хамер их спомиње нарочито под именом харача, испенде и данака на баштине. Још Хамер наводи, да је турска држава давала премићурима и земље на уживање под именом *баштине* (*баштина*). О баштини нема спомена у овим бератима.

У свему овоме бератска наређења штите премићуре од свију прогона и досада од стране самовољних појединаца.

Премићурство је наследна служба. Из берата видимо, да су на једне исте породице вршила службу њих четворица: Буко, Новак, Радејица и Петар, и сваки је син бившега премићура. Сви

^{*)} Jos. v. Hammer: Des osman. Reichs Staatsverfassung und Staatsverwaltung. I. band, стр. 330.

^{**}) Стој. Понаковић: Законик Стефана Душана. II. издање, страна 225.

има најпрече право на очело звање. Не види се, да ли је најстарији син имао прече право од осталијех синова, али се може мислити. Незаконити синови су искључени и берат то нарочито наглашава истичући, да нови премићур мора бити законити син свога оца премићура. Пошто се спомиње и способност за службу, ваљда је млађи син много неспособнија старијега брата могао постати премићуран, а може бити и који други члан исте породице. На ово и на законито поријекло односи се, ваљда, оно мјесто у берату, где се види, да кандидату ко неоспорана право на службу. Још се у берату спомиње, да кандидат није чија раја и да је уведен у тофтер. За рајинство се, може бити, мисли, да није у каквоме одношају веће зависности према којој приватној личности. Увођењем у тофтер хтјело се, да се унапријед знаде ко и колико права има на упражњено премићурско мјесто. Код Хамера се налази једно мјесто*), слично овоме. Султан заповиједи румелијском бергербергу: „Du sollst an meine hohe Pforte ein genaues Verzeichniss aller verlichenen Timare, der Sipahis und ihrer Söhne, Stärbefälle u. s. w. besiegelt einsenden“.

И ако је премићурство наследна служба сваки премићур мора бити уведен у службу нарочитијем бератом, који се издаје на његово име. Шта више берат не вриједи за цијели живот, него само за вријеме владања једнога султана. Чим се султан промијени одмах се мора стари берат замијенити новим. Само је разлика између старога и новога берата у томе, што се у новоме берату не спомињу услови, под којима се постаје премићуром, него се само спомиње, да се нови берат издаје на темељу старога. Нови премићур добива берат на препоруку кадије свога краја. Кадија изда свој илам и у њему препоручи кандидата, и на темељу кадинскога илама издаје царска канцеларија берат.

Овај начин постављања и услови, под којима се то врши, оснивају се на старинском обичају (адет) и на кануну. Консервативност турске управе и овдје избија на поље. Ко зна, межда је тај адет остао онакав, какав је био и прије Турака, а канун му само дао вишу санкцију.

Влад. Скарџ.